

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.735.021 Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного, доктору історичних наук,
професору Виздрику Віталію Степановичу
вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів-26, 79026

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Кмін Анастасії Олександрівни на тему «Історичний досвід функціонування системи підготовки фахівців військово-гуманітарного профілю у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (1991–2020 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «032 – Історія та археологія»

Актуальність теми дисертації.

Залучення частин та підрозділів Збройних Сил України до відбиття широкомасштабної агресії актуалізує потребу держави у висококласованих військових професіоналах, в першу чергу – офіцерському складі як основи професійного війська. Однією із пріоритетних наукових проблем сьогодення є пошук шляхів підвищення результативності професійної підготовки офіцерського складу, що ставить перед українськими дослідниками завдання детальнішого вивчення досвіду підготовки військовослужбовців у минулому, визначення наявних здобутків та прорахунків з метою їхнього врахування на сучасному етапі розвитку системи військової освіти.

Формування та підтримання належного морально-психологічного стану особового складу, наявність достатніх компетенцій щодо його відновлення у разі потреби, володіння вміннями забезпечення адекватного потребам бойової діяльності стану психологічної готовності та психологічної стійкості військовослужбовців є сферою професійної відповідальності фахівців військово-гуманітарного профілю.

Із урахуванням виняткової важливості окреслених напрямів їхньої професійної діяльності, актуальність досліджуваної А. Кмін тематики не

викликає жодних заперечень та визначається об'єктивною потребою теоретичного узагальнення і систематизації накопиченого як вітчизняного досвіду професійної підготовки фахівців військово-гуманітарного профілю, так і досвіду підготовки фахівців у військових навчальних закладах країн-членів НАТО.

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами Національної академії та кафедри.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного та в рамках науково-дослідної роботи кафедри гуманітарних наук «Сучасний стан та перспективи розвитку системи підготовки офіцерів структур морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України» (шифр «Система МПЗ», номер державної реєстрації 0121U110655). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (протокол № 5 від 22.12.2022 р.). Авторкою в межах науково-дослідної роботи було здійснено теоретичний аналіз сучасного стану та ефективності системи підготовки офіцерів структур з морально-психологічного забезпечення, обґрунтовано перспективні напрями її розвитку із урахуванням досвіду російсько-української війни.

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Усі наукові результати, положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором, є власним науковим доробком.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій.

Наукові положення та висновки дисертаційної роботи А. Кмін належним чином обґрунтовані, що підтверджується текстом дисертації та змістом представлених публікацій. Для розкриття окремих положень, понять, категорій дисертантка використовує знання з психології, педагогіки, соціології та національної безпеки.

Достовірність сформульованих у дисертації положень обумовлена поставленою метою та визначеними сімома завданнями (с. 20), які отримали своє логічне розв'язання у висновках і підтвердили авторську гіпотезу.

Дисертантці вдалось досягти поставленої мети – комплексно дослідити організацію навчального процесу з підготовки фахівців військово-гуманітарного профілю та його концептуально-змістовну трансформацію у визначених часових вимірах, а також розкрити особливості організації та розвитку змісту процесу підготовки військово-гуманітарних кадрів у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного у 1991–2020 р.р.

Детальне ознайомлення з текстом дисертаційної роботи А. Кмін дозволяє визначити логічність та хронологію викладеного матеріалу, що, своєю чергою, дає підстави стверджувати про фундаментальність та ґрунтовність проведеного дисертанткою дослідження.

Обґрунтованість висновків авторки базується на принципах науковості, системності, об'єктивності, абстрагування та історизму. Серед загальнонаукових принципів А. Кмін було обрано історичний, логічний та метод класифікації, серед історичних методів дослідниця використовувала хронологічний, порівняльно-історичний, синхронний та ретроспективний методи, серед спеціальних – статистичний метод, а також методи соціологічних досліджень, опитування та контент-аналізу.

Ступінь новизни основних результатів дисертації.

Не викликає заперечення наукова новизна одержаних А. Кмін наукових результатів. Дисертантка отримала та описала нові науково обґрунтовані теоретичні положення, які є суттєвими для розвитку військової історії.

Наукова значущість і практична спрямованість дисертації полягає у вирішенні загальнодержавної проблеми у сфері військової безпеки держави. Проблематика, яку намагається вирішити дисертантка, за своїм обсягом, глибиною дослідження та переконливістю наведених аргументів свідчить, що військова історія поповнилась новою науковою розробкою, яка має важливі теоретично-методологічні та прикладні положення у висновках.

Наукова новизна роботи виявляється у теоретичному обґрунтуванні та

розробленні пропозицій щодо використання набутого досвіду підготовки фахівців військово-гуманітарного профілю у Збройних Силах України та зарубіжних країнах (Сполучені Штати Америки, Сполучене Королівство Велика Британія та Північна Ірландія, Франція, Республіка Польща) у професійній підготовці офіцерів на сучасному етапі. Є аспекти, які розглянуті вперше:

- проведений історичний аналіз підготовки фахівців з військово-гуманітарного профілю, які відповідали за морально-психологічний стан військовослужбовців;

- досліджено чинники, які впливали на розвиток підготовки фахівців з військово-гуманітарного профілю у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;

- сформовані рекомендації щодо використання історичного досвіду для подальшого удосконалення підготовки фахівців з морально-психологічного забезпечення для Збройних Сил України.

Крім того, авторкою удосконалено та доповнено:

- проведений аналіз особливостей підготовки та дій військово-гуманітарних фахівців, які відповідають за морально-психологічний стан особового складу у зарубіжних країнах світу (Сполучені Штати Америки, Сполучене Королівство Велика Британія та Північна Ірландія, Франція, Республіка Польща);

- досліджено роль і завдання офіцерів з морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України під час російсько-української війни.

Дисертантка робить висновок, що основними чинниками, що вплинули на розвиток підготовки військових фахівців у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного за часів незалежності України, є:

- перехід України до незалежності та її політична трансформація в 1991 році призвели до значних суспільних змін, включно з розвитком нової системи військової освіти. Зміна політичного ландшафту та створення національних інституцій дали можливість формувати військову освіту відповідно до власних потреб і пріоритетів країни;

– інтеграція до міжнародних стандартів мала значний вплив на розвиток військової освіти. На шляху до євроатлантичної інтеграції та партнерства з країнами-членами НАТО, Україна керувалась метою приведення своєї системи військової освіти у відповідність до міжнародних норм і практик, що забезпечувало б сумісність з освітньою системою НАТО;

– професійний розвиток і міжнародна співпраця: співпраця з міжнародними партнерами, включаючи програми військового обміну, спільні навчання та освітні ініціативи, надала можливості для професійного розвитку та обміну знаннями між вищими військовими навчальними закладами;

– необхідність подолання загроз національній безпеці та оборонних викликів, зокрема, російсько-українська війна призвела до переоцінки оборонної стратегії України. Це спонукало до реформ у підготовці у вищих військових навчальних закладах, аби привести її у відповідність до нових зовнішніх загроз та підвищити професійні можливості Збройних Сил України.

Узагальнення досвіду та особливостей підготовки фахівців з військово-гуманітарного профілю досліджуваних країн-партнерів НАТО (Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Сполучене Королівство Велика Британія та Північна Ірландія, Республіка Польща) дозволили А. Кмін дійти висновку, що військова освіта в означених країнах зосереджена на поєднанні академічного навчання та військової підготовки, загальним аспектом у підготовці майбутніх військових фахівців є наявність спеціалізованих курсів, які випускники опановують після закінчення військового навчального закладу, з урахуванням конкретної посади, яку випускник обійматиме, а також використання у професійній підготовці мультидисциплінарного підходу із залученням фахівців із різних галузей, таких як: психологія, педагогіка, психіатрія, релігієзнавство та менеджмент.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях, зарахованих за темою дисертації та перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

В опублікованих здобувачкою наукових працях достатньо повно викладені основні результати дисертаційного дослідження. Основні положення та висновки дисертації висвітлені у восьми наукових публікаціях, п'ять з них –

у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», та дві – у закордонних наукових виданнях, що додатково відображають наукові результати дисертації, одна – у статті, апробаційного характеру.

Перелічені публікації висвітлюють основні етапи проведеного дослідження та повною мірою розкривають зміст дисертації, що є свідченням апробації одержаних дослідницею результатів в науковому середовищі.

Дисертантка продемонструвала високий рівень професійної підготовки, компетентність, уміння проводити ґрунтовний науковий аналіз історичного та історіографічного матеріалу.

Наукове значення та практична цінність виконаного дослідження.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що отримані висновки і пропозиції можуть бути використані під час планування та здійснення професійної підготовки офіцерського складу структур з морально-психологічного забезпечення та психологічної підтримки персоналу, а також для підготовки праць за тематикою професійної підготовки офіцерів.

Ключові позиції дисертаційного дослідження можуть бути основою для написання відповідних розділів у навчальних та навчально-методичних підручниках з історії Збройних Сил України, навчально-методичних матеріалах, підготовці лекцій та спецкурсів, а також для подальшого розроблення практичних заходів професійної підготовки.

Теоретичні положення і наукові результати дисертації вже впроваджено в освітній процес Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Оцінка змісту, завершеності та оформлення дисертації.

Дисертація А. Кмін належним чином структурована. Структура визначається метою і завданнями, поставленими дисертанткою.

Дисертація за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам Наказу МО і НУ від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів (які розбиті на 9 підрозділів), висновків до кожного розділу, загальних

висновків, списку використаних джерел та додатків. Запропонована робота чітка, логічна у побудові.

У вступі А. Кмін окреслила сутність і стан наукового завдання, обґрунтувала його актуальність, визначила об'єкт і предмет дисертації, її методологічні засади, встановила зв'язок дослідження з науковими програмами, сформулювала мету і завдання роботи, висвітлила наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, а також окреслила особистий внесок здобувача в розв'язання наукового завдання, вказала на апробацію висновків дисертації та кількість наукових публікацій, у яких викладені результати дослідження.

У першому розділі роботи «Історіографія, джерельна база, та методологія дослідження» дисертантка розглянула історіографію дисертаційної роботи, проаналізувала основоположні джерела, визначила методологію дослідницького процесу. Проведений дослідницею ґрунтовний аналіз історіографії створення та розвитку системи підготовки майбутніх офіцерів з військово-гуманітарного профілю у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного дав змогу зробити ряд наступних висновків: автори наукових робіт приділяли значну увагу вивченню етапів трансформації виховної роботи, а саме: становленню управлінських структур, розвитку нормативно-правової бази, а також покрокової підготовки майбутніх офіцерів для структур виховної роботи. Починаючи з 2014 року, значна увага науковців була зосереджена на узагальненні досвіду, здобутого під час бойових дій на сході України. У полі зору постійно залишались нові підходи та здобутки у системі підготовки зарубіжних країн світу та узагальнення досвіду під час локальних війн та збройних конфліктів XX–XXI століття.

Дисертантка велику увагу присвятив роботам українських та зарубіжних дослідників, які вивчають стан професійної підготовки офіцерів та офіцерів військово-гуманітарного профілю зокрема.

Заслуговує схвалення дотримання А. Кмін методології дослідження, зокрема використання загальнонаукових та адекватних меті та завданням спеціально-історичних методів, що дозволило здобувачці визначити етапи та особливості підготовки фахівців з військово-гуманітарного профілю у

Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, військових навчальних закладах зарубіжних країн, узагальнити досвід виконання професійних обов'язків фахівцями морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України в ході російсько-української війни та під час участі в миротворчих операціях.

У другому розділі «Формування системи підготовки фахівців з військово-гуманітарного профілю у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного» А. Кмін за результатами проведеного аналізу розвитку системи професійної підготовки виокремлює такі її етапи: перший – будівництво (1991-2001 р.р.), що характеризується формуванням законодавчої бази освіти та Збройних Сил України; поглибленим вивченням технічних засобів культурно-просвітницької роботи задля залучення військовослужбовців до вивчення та розуміння культурної спадщини та історії нашого народу. Особливістю даного етапу, на думку дослідниці, є становлення «офіцера-виховника», який повинен був вирішувати надважливі питання, що стосувались поширення української культури та традицій серед військовослужбовців.

Другий етап (2001–2011 р.р.) за твердженням здобувачки, є етапом становлення та розвитку, та характеризується тенденціями щодо подальшого розвитку освіти завдяки активному запровадженню іноземного досвіду, а саме країн-членів НАТО (впровадження шкали оцінювання, результатів зовнішнього незалежного оцінювання під час вступу, кредитно-модульної системи, компетентнісного підходу). Особливість даного етапу, за твердженням А. Кмін, полягала у вихованні «офіцера-управлінця» з високими морально-етичними якостями, знаннями психології, педагогіки, вмінням управляти військовим колективом. Третій етап (2011–2013 р.р.), як вказує здобувачка, є етапом подальшого розвитку та характеризується першими кроками на шляху до виховання «офіцера-лідера» із введенням навчальних дисциплін, які стосувались формування лідерських компетентностей та створення умов для розвитку лідерських якостей, а також більш глибокого опанування майбутніми офіцерами вміннями визначати психологічні особливості особистості військовослужбовця.

У третьому розділі «Трансформація системи підготовки військових фахівців з військово-гуманітарного профілю у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного в умовах збройного конфлікту на сході України (2014–2020 р.р.)» здобувачка аргументовано доводить низку положень, серед яких: основним чинником, який сприяв вдосконаленню підготовки офіцерів структур з морально-психологічного забезпечення, став початок бойових дій на території східної частини України, що стало поштовхом до трансформації виховної роботи у морально-психологічного забезпечення, зміни спеціалізації випускників та методики їхньої підготовки; розширення спектру завдань, що покладались на випускника, наслідком чого стали зміни у навчальному процесі шляхом впровадження нових дисциплін та активних методів навчання (групові дискусії, ігрові та інтерактивні методи тощо), аналогічних до тих, які використовуються у військових навчальних закладах провідних країн світу.

У четвертому розділі «Особливості підготовки військово-гуманітарних фахівців провідних країн світу та їх участь у локальних війнах та збройних конфліктах другої половини XX – початку XXI століття» А. Кмін за результатом проведеного аналізу виокремлює як подібні, так і відмінні чинники, які визначають зміст професійної підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах України та провідних країнах-членах НАТО. Так, до подібних чинників дослідниця відносить наповнення змісту професійної підготовки навчальними дисциплінами та окремими циклами (курсами), спрямованими на формування лідерських якостей курсантів. До чинників, які є відмінними у професійній підготовці, здобувачка відносить: вимоги та порядок організації і проведення вступної кампанії до військового навчального закладу та різні терміни тривалості навчання майбутніх офіцерів.

Висновки, зроблені дисертанткою, є обґрунтованими, відповідають меті та завданням дисертації, які були заявлені у вступі.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

1. Частково погоджуючись із тезою, що «досвід російсько-української війни свідчить, що психологічне забезпечення військовослужбовців має вирішальне значення для підтримання їхньої боєздатності та прийняття

ефективних рішень в умовах високого рівня стресу» (стор. 17), доречним вбачається не обмежуватись лише одним із напрямів реалізації професійних обов'язків офіцерами військово-гуманітарного профілю, акцентуючи увагу на усьому спектрі їхнього професійного функціоналу.

2. Доречним вбачається висловлення зауваження щодо коректності почергового вживання термінів «офіцер військово-гуманітарного профілю», «офіцер-виховник», «офіцер з морально-психологічного забезпечення», так як означені назви стосуються чітко окреслених часових показників їхнього вживання.

3. Досить ґрунтовно схарактеризувавши особливості професійної підготовки фахівців з військово-гуманітарного профілю в країнах-членах НАТО (Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Сполучене Королівство Велика Британія та Північна Ірландія, Республіка Польща), поза увагою авторки залишилися особливості професійної підготовки фахівців з військово-гуманітарного профілю в таких країнах-партнерах, як Литва, Латвія, Естонія та Азербайджан, що суттєво збагатило б дослідження аналізом реформування системи підготовки означених фахівців в окремих пострадянських країнах.

Авторці варто продовжити подальшу наукову роботу у напрямку дослідження процесу удосконалення доктринальних документів, що обумовлюють вимоги до підготовки фахівців військово-гуманітарного профілю з урахуванням досвіду російсько-української війни та досвіду професійної підготовки майбутніх офіцерів у країнах-членах НАТО.

Висновок.

Висловлені зауваження несуть рекомендаційний характер і не впливають на оцінку дисертаційного дослідження, не знижують його наукового рівня. Робота несе відповідну актуальність, наукову цінність, має теоретичне і практичне значення.

Зміст і результати дисертаційного дослідження свідчать, що мета досягнута, сформульовані завдання виконані. Положення і висновки роботи базуються на ґрунтовній дослідницькій базі, є науково виваженими і достатньо аргументованими.

Дисертація А. Кмін є завершеним, самостійним, комплексним науковим дослідженням і справляє враження детальної, сучасної і ґрунтовної праці.

Дослідження відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія, галузі знань 03 – Гуманітарні науки.

Рецензент: начальник кафедри поведінкових наук та військового лідерства
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
доктор педагогічних наук, доцент

полковник

Олександр КАПІНУС

« 01 » 02 2024 р.

Особистий підпис рецензента доктора педагогічних наук, доцента, полковника КАПІНУСА Олександра Сергійовича засвідчую.

Заступник начальника Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

з наукової роботи

доктор педагогічних наук, професор

полковник

Володимир ГРАБЧАК

« 01 » 02 2024 р.

